

221. Mogyoróska, Regéci vár**(KÖH 16252)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Kk, Kú**

A 2011. május 23–26. közötti régészeti szakfelügyeletnek kettős célja volt. Egyrészt a Középső vár udvara felől az Alsó várba vezető turistaút egy szakaszát kellett áthelyezni az Alsó vár sziklatömbjének ÉK-i oldalán. A nyárra tervezett ásatáson az Alsó várba vezető eredeti lépcső feltárhatóvá kellett váljon. A munka során a turistaút új szakaszának vonalában az egykor a K-i várfalon a DK-i bástya felé nyíló ajtó részlete és annak egyik szarköve is előkerült.

A munka másik célja a Középső vár K-i palotaszárnyának D-i szakasza veszélyelhárító-állagmegóvó falazási munkáinak előkészítése volt. Egyrészt letisztítottuk a palotaszárny D-i végén 2010-ben teljesen feltárt⁵⁷ kis méretű boltozott tér (51. helyiség) feletti területet (56. terület) annak földes járósintjéig. A palotaszárny D-i helyiségeinek (58. és 59. helyiség) ajtó- és ablaknyílásait, illetve az 58. helyiség belső oldalát annyira tisztítottuk meg az omladéktól, hogy a falazás során dolgozni lehessen benne és állványt lehessen felállítani.

A májusi előkészítő munkák után június második felében megtörtént a K-i palotaszárny D-i szakaszán az állagmegóvás és a részleges helyreállítás.

A falakon a kipergett eredeti kötőanyagot (habarcsot) és köveket pótoltuk, a meglazult köveket rögzítettük, ahol szükséges volt, ott a falak tetejére az eredeti védő ráfalazást építettünk (ez átlag egy-két kőszorral emelte meg, illetve egészítette ki a jelenleg meglévő falakat az udvar felőli homlokzat egyes szakaszain). A homlokzati fal jelentősebb kiegészítésére csak a palota DNY-i sarkánál volt szükség, ahol a földszinti (az 59. helyiségbe nyíló) ajtó fölötti falazat külső és részben belső oldala, továbbá az emeleti részen az épület sarkának külső része a vár pusztulásakor leomlott. Másutt ennél kisebb mértékben kellett kiegészíteni a kiromlott falsíkokat. A palotaszárny D-i szakaszán az összes földszinti ajtó- és ablaknyílást teljesen, ill. az emeleten a D-ről számított második ablakot részlegesen, a falakon felismerhető részletek alapján eredeti formájában kiegészítettük, helyreállítottuk. Helyreállítható volt még a földszinti helyiségeket (azaz az 58. és 59. helyiségeket) egykor lefedő boltozat indítása is a boltvállak ívének legalsó szakaszaig. Sikertült a palotaszárny D-i végén lévő, 2010-ben feltárt kis méretű pince (51. helyiség) bejárata felett az elpusztult boltozatszakaszt visszaépíteni, ill. a falsíkokat és a boltozat hiányzó köveit kiegészíteni, pótolni.

Július 18. és augusztus 5. között került sor a regéci vár 2011. évi feltárására, mely ez évben is a Középső vár területét érintette, ezen belül is a K-i palotaszárny D-i végén lévő földszinti (58. és 59. sz.) helyiségeket, a várudvart, a várudvarról az Alsó várba vezető egykori lépcső területét (50. és 54. területek) és az Alsó vár sziklájának ÉNy-i oldalánál elhelyezkedő 55. helyiség területét.

A palotaszárny D-i szakaszán feltárt két helyiség egészét több m magasan borította az erősen köves, habarcsos, földes, hu-

muszos, kevert omladék. Az 58. sz. meglehetősen nagy belső területű (10×5,5–5,6 m-es) helyiségben belső építményt vagy arra utaló nyomot nem találtunk. A helyiséget egykor fedő É–D tengelyű dongaboltozatnak a helyiség Ny-i falának belső oldalán megmaradt boltvállát már a májusi munkák során megfigyeltük, dokumentáltuk, majd a boltvállakat a júniusi falazás idején megerősítettük. A július–augusztusi ásatás során előkerült a helyiség K-i oldalán is a boltozat indítása, mely ezen az oldalon a palotánál jóval korábbi K-i várfal belső oldala elé épített köpenyfalon nyugszik. A köpenyfal belső oldalán egy rövidebb szakaszon fennmaradt a helyiség belső oldalát valaha borító vakolat részlete. A valaha az 59. helyiség felé nyíló ajtónak csak Ny-i oldala került elő, K-i fele nyomtalanul eltűnt (a szarkövek, a küszöbök és a szemöldökkő eddig is hiányzó részei sem kerültek elő), a két földszinti tér közötti fal még meglévő, igen rövid szakasza nagyrészt elpusztult. A helyiség DK-i sarkában hamus folt és keskeny kőpadka figyelhető meg, melyek az 59. helyiség ÉK-i sarkában lévő 17. századi sütökemence nyílásával, használatával voltak kapcsolatban.

A kisebb, 59. sz. helyiség DK-i sarkában eredetileg egy 126×125 cm-es alapterületű kandalló állt. Ennek a D-i falban lévő konzolköve eredeti helyén csaknem teljesen ép állapotban került elő a helyiséget borító omladék alól. A helyiség ÉK-i negyedében a 17. században egy hatalmas, 203×194 cm (legnagyobb) belső átmérőjű, kő és téglá vegyes falazású sütökemencét építettek. A kemence építésével a kandalló egykori terét leszűkítették. A nagy kemence szájnyílását a helyiség É-i falának átvágásával alakították ki (ehhez kapcsolódott a szomszédos helyiségben említett padka és hamus folt). A kandalló leszűkített belső terét ezzel egy időben vagy ez után egy kisebb kemence kialakításához használták fel, melynek négyzetes tüzelőnyílása teljes épségben a helyiség D-i falának belső oldalához bekötés nélkül csatlakozó, utólag épült falban megmaradt. A helyiség Ny-i felében a feltárást egyelőre az itt előkerült, és valószínűleg egy harmadik kemencéhez tartozó alacsony kőfal meglévő tetejének szintjén befejeztük.

A K-i palotaszárnytól D-re eső területen sikerült feltárni az egykor a Középső vár udvaráról az Alsó várba vezető lépcső mindkét szakaszát. Az 50. és 52. területek határáról indulóan és az 50. terület DNY-i negyedében folytatódva a lépcső alsó szakaszának kő lépcsőfokai kerültek elő. A lépcsőnek az 54. terület É-i végén pihenője volt, majd innen derékszögben D felé fordulva vezetett fel az Alsó várba, annak sziklája ÉK-i oldalán (54. terület). E helyütt – kő lépcsőfokok híján – bizonyosra vehető, hogy kizárólag fa építésű volt a lépcső. A lépcsőnek mind az alsó, mind a felsőbb szakasza 2 m széles volt.

A Középső vár udvarának D-i végén folytatódott az udvar D felől lezáró omladékdomb 2009 óta tartó elhordása és az udvar eredeti járósintjének kiszabadítása a törmelék alól (52. és 53. területek). A továbbra is rejtélyes eredetű omladékdombból már csak a Ny-i palotaszárny D-i végén lévő helyiségek udvar felőli oldalán maradt egy nagyobb darab. Az omladékdomb elhordása során elértük a Középső vár udvarának D-i végében a 17. században ásott kút helyének, peremének É-i felét is.

Az Alsó vár sziklájának ÉNy-i oldalán elhelyezkedő 55. helyiség 2010-ben megkezdett feltárását is folytattuk. Kutatásával az Alsóvár sziklatömbjének É-i oldalán vezető turistaút

⁵⁷ RKM 2010, 289.

szintjén megtisztított felületet alakítottunk ki, másrészt az egykor az Alsó vár ÉNy-i sarkától Ny felé, a Belső vár kapujának környezetéhez lefutó, és a Középső várat D felől lezáró várfal folytatását szerettük volna megtalálni a bozóttal benőtt omladékos területen. A várfal nyomára nem akadtunk, elképzelhető, hogy ez a falszakasz már teljesen elpusztult.

A 2011-es feltárás leletanyagát döntően kora újkori anyag képezte. Az elképesztő mennyiségben előkerült kora újkori kályhacsempe-töredékek kisebb része mázatlan, esetleg fehér engóbbal borított, nagyobb része azonban különböző színű, vagy egyszínű mázas töredék, mely több kályhatípushoz sorolható.

Az idén előkerült kerámia döntő többsége szintén kora újkori, mázas, festett, ill. mázatlan töredék, de középkori, 14. és 15. századi mázatlan töredékeket is találtunk, ill. egy az őskorra keltezhető töredékünk is volt idén.

A fémleletek túlnyomó többségét idén is a szegek alkották, de előkerült néhány (csizma- és ló-) patkó, illetve egy teljesen ép vas ágyúgolyó is.

A különlegesebb leletek közé sorolhatóak a bokálytöredékek, pipák, mázas padlótegla-töredékek, üveggránátok darabjai és egyéb üvegtöredékek, továbbá egy gomb és egy kulcs darabja és kettő, a 17. századra keltezhető lengyel ezüstpénz.

További leletanyagot képeztek a sima, illetve egyik oldalukon kannelálás felületű falazótéglák, a négyzetes, mázatlan padlótegla, illetve az ez évben csak kis számban előkerült reneszánsz és profil nélküli faragott kövek.

Munkatársak: Kosdi Attila, Fülöpp Róbert építészek; Bodri Máté, Csoltkó Emese, Györkös Dorottya, Havasy Orsolya, Komori Tünde, Rákóczi Gergely, Tóth Zoltán régészhallgatók (ELTE BTK); Kiss Laura régésztechnikus.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

222. Monaj, Kupai elágazás (KÖH 78637)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A lelőhely Monajtól DNy-ra, a kupai út és a tomori út elágazásánál helyezkedik el. A Kupa és Homrogd között tervezett optikai kábel-összeköttetéshez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése során, 2011 tavaszán Miskolczi Melinda fedezte fel. A kivitelezéskor az út K-i oldalán végzett régészeti megfigyelés alkalmával a lelőhely területére eső árokszakaszon csupán leleteket tudtunk gyűjteni. A metszetekben jelenségek nem mutatkoztak, így feltárára nem került sor. Az árkok mélysége 60–80 cm volt, bennük fekete öntéstalaj mutatkozott. Az ásáskor a sárga altalajt nem érték el. Őskori kerámia-töredékeket találtunk. A hasonló földrajzi helyzetű, viszonylag közeli felsővadászai Semjék-dűlő ásatási megfigyelései (neolitikus jelenségek 140–180 cm mélységben) arra utalnak, hogy valóban régészeti lelőhelyről van szó, a jelenségek azonban a beavatkozási határnál mélyebben helyezkedhetnek el. A lelőhelyről egy kupai lakos is őriz egy felszíni gyűjtésből származó neolitikus miniatűr edényt.

A megfigyelés eredményei alapján a Vadász-patak Ny-i partján fekvő, feltehetően ÉNy–DK-i irányú lelőhelyet 170 m hosszúságának és legalább 85 m szélességének határozhatjuk meg.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

223. Monor, Kucsera-tanya (KÖH 75727)

(Pest megye) Kö, Kk, Ú

A 14. századi írott forrásokból ismert Újfalu Monor és Monorierdő külterületén helyezkedik el. A 17. században elpusztult település templomának lokalizálására a régészeti kutatás többször is kísérletet tett.⁵⁸ Batizi Zoltán 2000 őszén folytatott terepbejárást a középkori Újfalu területén. A csak kisebb részben szántott felszíni lelőhelyen feltűnően nagy mennyiségben, magas intenzitással fordult elő a középkori kerámia. Megfigyelései szerint a legkorábbi darabok az Árpád-korra, a legkésőbbi cserepek pedig a 17. századra voltak keltezhetőek. A lelőhelyen belül több kisebb kiemelkedésen is épülettörmelék volt észlelhető és az egyik közelében néhány embercsont is előkerült. A pusztatemplom helyszínéként szóba jöhető kiemelkedések egyike az egykori Kucsera-, ma Hoppál-tanya területére esik.

Hoppál Gergely tulajdonos 2010 őszén kereste meg a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársait, hogy a feltelesen a külterületi tanyáján elhelyezkedő középkori pusztatemplomot régészeti kutatással azonosítsák. A munkához anyagi támogatást biztosított.

A 2011 májusában kutatott helyszínen egy ovális, 13×8 m alapterületű halom utalt régészeti korú objektumra, amely közvetlen környezetéből 1 m magasan emelkedett ki. K-i végén három nagyobb, faragott kő hevert. A kiemelkedést 1,5–2 m vastag, 25 m átmérőjű, jól követhető sánc vette körbe, amelyet a templom körítőfalának véltünk. Az objektumot és a sáncot egy 1×10 m alapterületű kutatóárokkal vágtuk át. A kutatóárok É-i felében a porózus, szürkésbarna humusz alatt többretegű, újkori feltöltést találtunk, többek közt egy keményen letaposott/döngölt agyagpadlót. A padló alatt késő középkori feltöltődést azonosítottunk, melyből több állatsont, néhány szürke és fehér kerámia-töredék, illetve kevés vastárgy került elő. A réteg elbontása után két bizonytalan korú gödröt találtunk, melyek a szürke, agyagos altalajba mélyedtek. A kutatóárok D-i végében a késő középkori feltöltődésen kívül nem került elő régészeti jelenség. A feltárás tapasztalatai alapján a középkorban is lakott területen az újkorban létesült az a földbe süllyesztett padlójú, sánccal körített építmény, amely földfelszíni antropomorf tájelemként ma is látható.

⁵⁸ Horváth Béla: Régészeti jelentés. RégFüz Ser I. No. 18. 1965, 75; Tari Edit: Pest megye középkori templomai. Szentendre 2000, 93.